

RADA SPOŁECZNA
PRZY ARCYBISKUPIE METROPOLICIE KATOWICKIM

O PRZEBUDOWĘ GÓRNEGO ŚLĄSKA

- I. Wartości przed interesami; II. Od starej do nowej gospodarki; III. Rozwój wewnętrzny samorządnego regionu; IV. Inicjatywy projektów rozwojowych; V. Restrukturyzacja tradycyjnej gospodarki; VI. Ku przyszłości Górnego Śląska*
-

W ostatnich 90 latach swojego istnienia Kościół na Górnym Śląsku wielokrotnie zabierał głos i podejmował działania na rzecz społeczeństwa, kierując się zawsze umiłowaniem prawdy, miłością i sprawiedliwością. Czynił to w poszanowaniu wolności i godności człowieka, przeświadczony, że nauczanie i społeczna *praxis* wspólnoty wierzących stanowią integralną część wiary katolickiej oraz wyraz jej służby wobec współczesnego świata.

I. Wartości przed interesami

Zaangażowanie Kościoła w sprawy społeczne wyraża się w formule „*caritas in veritate in re sociali*” - jest posługą miłości w prawdzie, z której wypływają i do której zdążają wiara i rozum. Rozwój, dobrobyt społeczny i poszukiwanie rozwiązań kwestii społecznych potrzebują tej prawdy. W tym duchu Rada Społeczna przy Arcybiskupie Metropoliece Katowickim po raz drugi zabiera głos w sprawach Górnego Śląska.

W procesie przebudowy regionu, kształtowanym zarówno przez mechanizm rynkowy, jak i przez interwencję gospodarczą państwa, szczególne znaczenie ma różnorodność kulturowa Górnego Śląska oraz sposób definiowania dobra wspólnego. Jego wielowymiarowe ujęcie pozwala na ograniczenie partykularnych interesów i działań elit gospodarczych, niekiedy powiązanych z dużymi inwestorami zewnętrznymi i reprezentujących duże sektory gospodarki oraz części środowisk opiniotwórczych.

Niestety, często nie respektują one całościowej i przyszłościowej perspektywy rozwojowej regionu.

Głos Rady, inspirowany aksjologią chrześcijańską, jest stanowiskiem zachęcającym do podjęcia działań uwzględniających fundamentalne odniesienia roztropnej i skutecznej polityki: personalizm, powszechne przeznaczenie dóbr, partycypację obywatelską, dobro wspólne, pomocniczość i solidarność, aby człowiek mógł jak najpełniej zrealizować swoje życiowe powołanie.

I. Od starej do nowej gospodarki

Uzasadnienia dla aktywnej polityki strukturalnej należy poszukiwać w niemal dwuwiekowej spuściźnie przemysłowej i technologicznej na Górnym Śląsku. Zwłaszcza w okresie ostatnich dwudziestu pięciu lat śląska gospodarka przeszła metamorfozę. Koszt dostosowania śląskiego przemysłu do warunków gospodarki rynkowej, zarówno w wymiarze finansowym i społecznym oraz kulturowym, jest ogromny.

Przebudowa strukturalna Górnego Śląska, która stanowi temat stanowiska Rady, zawiera się - jej zdaniem - w trzech fundamentalnych procesach. Są to:

- długotrwały proces przejścia regionu od starej do nowej gospodarki i wejście na drogę trwałego wzrostu gospodarczego w tempie zapewniającym poprawę warunków życia poszczególnych grup społeczno-zawodowych;
- postindustrialna reurbanizacja regionu i jego wejście w fazę rozwoju metropolitalnego, między innymi dzięki rewitalizacji miast, a w szczególności najbardziej zdegradowanych dzielnic, oraz dzięki inwestycjom w metropolitalną infrastrukturę i usługi;
- przemiana i wzbogacanie tożsamości kulturowej społeczności regionalnej, połączone z rosnącą aktywnością sektora obywatelskiego, rodzącą inicjatywy i innowacje społeczne służące podnoszeniu spójności regionu.

Proces przechodzenia do nowej gospodarki jedynie po części miał charakter rynkowy: udzielana była pomoc państwa polegająca na wsparciu programowym, finansowym i organizacyjno-własnościowym dla dużych sektorów gospodarczych, w tym - dla sektora węglowego. Jednocześnie miało miejsce centralne sterowanie parametrami ekonomicznymi, m.in. cenami węgla, dla uzyskania pozytywnych rezultatów antyinflacyjnych w skali gospodarki krajowej. Ujemne skutki uboczne takiej polityki koncentrowały się jednak w regionie.

Państwo w swej polityce strukturalnej było też niekonsekwentne. Zmieniały się założenia jego polityki, odstępowano od trudnych społecznie i politycznie decyzji

likwidacyjnych, nie dokończono przekształceń własnościowych. Polityka ta miała charakter sektorowy i tylko w małej części zajmowała się otoczeniem regionalnym i lokalnym, na przykład gminami górniczymi.

Gospodarka śląska, w stanie, w jakim jest aktualnie, nadal wymaga asystencji polityki państwa dla dokończenia przekształceń gospodarczych w sektorze przedsiębiorstw państwowych. Takich przekształceń nie dokonają ani samorzady terytorialne w regionie, ani mobilizacja oddolnych inicjatyw obywatelskich. Polityka rządowa musi skoncentrować się na przekształceniach własnościowych. Spółki skarbu państwa nadal, co jakiś czas, będą generować kolejne zadłużenia i grozić niewypłacalnością, którą pokrywa właściciel, czyli Skarb Państwa. Natomiast „swobodna” prywatyzacja na rzecz globalnych inwestorów, w zmonopolizowanych strukturach górniczych i energetycznych, grozi dyktowaniem warunków Państwu Polskiemu.

Gospodarce Górnego Śląska potrzebna jest zasadnicza reorientacja strukturalna - nowe branże i firmy niezwiązane z dotychczasową gospodarką tradycyjną, nowe rynki i nowi partnerzy biznesowi. Tego typu reorientację może uruchomić sektor szkolnictwa wyższego i badań naukowych oraz szkolnictwo artystyczne i sektor kultury. Taki proces już ma miejsce i nie należy mu się sprzeciwiać uporczywym zawracaniem regionu w stronę górnictwa węgla i tradycyjnej energetyki, przypisując tym ostatnim pozycję monopolu państwowego i czyniąc z regionu skansen starej gospodarki. Ze względu na ciągle duży - mimo pewnych oznak depopulacyjnych - potencjał ludnościowy oraz wybitnie miejski, aglomeracyjny charakter regionu, ma on realne szanse stawać się stopniowo regionem metropolitalnym. Może z powodzeniem wzmacniać na swoim obszarze atuty takiego rozwoju metropolitalnego.

II. Rozwój wewnętrzny samorządowego regionu

W procesie przebudowy strukturalnej Górnego Śląska wzmocnienia wymaga pozycja decyzyjna i finansowa samorządu regionalnego. Samorząd województwa, funkcjonujący w obecnym kształcie i statusie prawnym, nie ma szans na wywiązywanie się z misji prowadzenia polityki rozwoju regionu. W realiach Górnego Śląska nagromadzenie wyzwań, zwłaszcza na obszarach zurbanizowanych o wysokiej gęstości zaludnienia, ukazuje na każdym kroku słabość samorządowych władz wojewódzkich zarówno w relacji z poziomem centralnym administracji państwowej, jak i z samorządami lokalnymi. Natomiast wzmocniona pozycja władzy regionalnej mogłaby umożliwić:

- podniesienie bezpieczeństwa strategicznego społeczności regionalnej;
- pobudzenie zaangażowania i aktywności obywatelskiej w regionie;
- utrzymywanie strukturalnej, międzynarodowej konkurencyjności regionu.

Przebudowa strukturalna Górnego Śląska wymaga także pójścia drogą rozwoju wewnętrznego, oddolnego, i kreowania nowych specjalności, których czynnikami napędowymi

są:

- kreatywność naukowa i artystyczna oraz przedsiębiorczość biznesowa;
- innowacyjne mikro- i małe firmy mające zdolność przekształcania się w silny, zróżnicowany branżowo sektor firm średniej wielkości;
- postindustrialne dziedzictwo traktowane, jako unikatowy i wyróżniający atut rozwojowy miast regionu.

Droga rozwoju wewnętrznego Górnego Śląska ma szansę być wspierana i uzupełniana obecnością korporacji międzynarodowych oraz bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi. Ich lokowanie się w regionie, zwłaszcza w Katowickiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej, jest udanym zastosowaniem czynników zewnętrznych w dotychczasowym rozwoju województwa. W tej sferze nadal wymagane jest połączone zaangażowanie władz publicznych; rządowych i regionalnych na rzecz tworzenia i promowania atrakcyjnych ofert inwestycyjnych dla inwestorów zewnętrznych.

Przebudowa strukturalna Górnego Śląska powinna obejmować również jego sieć osadniczą i struktury urbanistyczne. Wymaga to dokończenia procesu decentralizacji państwa i wzmocnienia samorządności regionalnej. Przebudowa strukturalna musi być wspierana programami regionalnymi. W pierwszej kolejności dotyczy to Regionalnego Programu Reurbanizacji oraz Regionalnego Programu Metropolizacji, zapisanych w „Regionalnej polityce miejskiej województwa śląskiego”.

W dziedzinie reurbanizacji, w tym rewitalizacji miast, skala potrzeb jest tak duża, że nie powinno się dopuszczać do rozdrobniania projektów i działań w postaci lokalnych programów rewitalizacji, siłą rzeczy nastawionych na względnie małe projekty i szybko samopromujące się efekty, ważne w krótkoterminowej optyce politycznej. Strefy dzielnic miast i innych terenów zdegradowanych, pozostałych po zlikwidowanym przemyśle, ciągną się ponad granicami administracyjnymi górnośląskich miast. Wymaga to ponadlokalnej diagnozy i myśli koncepcyjnej w celu wzmocnienia istniejących i tworzenia nowych potencjałów rozwojowych, które znajdują się także w dziedzictwie urbanistycznym i postindustrialnym regionu.

Projekty dzielnic inteligentnej i kreatywnej gospodarki odnoszą się do już

stworzonego w regionie potencjału wsparcia nowej gospodarki. Istniejące w regionie klastry firm technologicznych oraz funkcjonujące instytucje wsparcia innowacyjnego biznesu pozwalają myśleć o większych, miejskich strukturach, grupujących kapitał intelektualny, centra technologiczne i strefy twórczości artystycznej. Takie dzielnice lub ich zespoły w najważniejszych miastach województwa staną się czynnikiem przyspieszającym strukturalną przebudowę i rozwój metropolitalny Górnego Śląska.

Generalnie, opowiadamy się za wzmocnieniem samorządu województwa w postaci rozwiązania ustawowego, obejmującego wszystkie województwa, i stanowiącego integralny składnik polskiego systemu samorządu terytorialnego. Z tego punktu widzenia, zwłaszcza dla wsparcia aktywności środowisk regionalnych i subregionalnych, ważną byłaby inicjatywa legislacyjna powołująca do życia samorząd metropolitalny.

III. Inicjatywy projektów rozwojowych

Przebudowa strukturalna Górnego Śląska wymaga kreowania i wdrażania projektów generujących nowe impulsy rozwojowe. Punktem startu - wsparte pomocą rządową - mogą być:

- strefy aktywności w ramach na nowo ukształtowanego systemu transportowego województwa i na zdegradowanych terenach przemysłowych posiadających potencjalnie wysoką atrakcyjność lokalizacyjną;
- strefy ożywienia gospodarczego dzielnic miast przemysłowych, z występującymi na ich obszarze terenami pogórnymi, pohnicznymi, pokolejowymi i innymi terenami po zlikwidowanych przedsiębiorstwach różnych branż;
- projekty odrodzenia tkanki społecznej w środowiskach dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem w skupionej zabudowie mieszkaniowej dzielnic miast przemysłowych, między innymi poprzez aktywizację społeczną dzieci i młodzieży w parafiach;
- projekty dzielnic inteligentnych i kreatywnych, opartych na potencjale instytucji otoczenia biznesu, parków technologicznych i przemysłowych, opartych na potencjale sektorów: badawczo-rozwojowego, kultury i szkolnictwa wyższego.

Regionalny charakter powyższych inicjatyw projektowych oznacza, że są one integralnie związane z samorządem regionu - z jego możliwościami decyzyjnymi i finansowymi - oraz, z już uruchomionymi, strategiami rozwojowymi i programami, w tym z Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Śląskiego i Kontraktem Terytorialnym dla Województwa Śląskiego. Wyróżnikiem regionalnej skali i rangi nowych inicjatyw projektowych powinno być zaangażowanie się w proces ich tworzenia

różnych środowisk regionu: gospodarczych, naukowych, artystycznych oraz samorządów lokalnych i organizacji pozarządowych.

Projekt nowych stref aktywności jest już dyskutowany i rozwijany przez środowiska gospodarcze Górnego Śląska; staje się stopniowo przedmiotem zainteresowania samorządów lokalnych. W celu przygotowania skutecznego sposobu udzielania pomocy publicznej dla nowych stref aktywności możliwe są do zastosowania nowe, specjalne instrumenty wsparcia, a także wykorzystywane dotychczas w specjalnych strefach ekonomicznych.

IV. Restrukturyzacja tradycyjnej gospodarki

Narastający od 2008 roku wieloaspektowy kryzys światowy, wyeksponował „wrażliwość” śląskiej gospodarki na wahania koniunkturalne gospodarki globalnej. Gwałtowny spadek cen węgla na rynkach światowych podważa ekonomiczne podstawy funkcjonowania górnictwa węgla kamiennego. Podejmowanie decyzji o dalszym funkcjonowaniu przemysłu surowcowo-energetycznego, w tym szczególnie górnictwa węgla kamiennego, powinno w pierwszej kolejności uwzględniać strategiczne bezpieczeństwo energetyczne kraju. Z tych racji konieczne jest aktywne i niekoniunkturalne włączenie się państwa w proces przemian strukturalnych w regionie.

Wśród warunków początkowych uzdrowienia ekonomicznego górnictwa węgla kamiennego, a także polepszenia klimatu społecznego wokół tej branży, niezbędna jest modernizacja operacyjnego zarządzania kopalniami, w tym wypracowania nowych rozwiązań w zakresie systemu motywacyjnego. Nieunikniona jest zmiana struktury płac w górnictwie węgla kamiennego. Stosunkowo niskie wynagrodzenie podstawowe i duża liczba dodatków czyni system płacowy mało czytelnym i niewiarygodnym. Dotyczy to także zmiany regulacji prawnych w kwestiach pracowniczych i w zasadach funkcjonowania związków zawodowych. Ustawa o związkach zawodowych powinna gwarantować wyłonienie reprezentatywnego przedstawicielstwa zatrudnionych, dla ułożenia wzajemnych relacji między pracodawcami i pracownikami.

Procesy destrukcji tradycyjnych gałęzi przemysłowych pozbawiły zatrudnienia wielu pracowników, często o niewystarczających kwalifikacjach do konkurencji na zmienionym rynku pracy. Utrzymujące się trwałe bezrobocie prowadzi do nędzy i patologii społecznych, a także przyczynia się do wzrostu emigracji zarobkowej, zwłaszcza najmłodszego i dobrze wykształconego pokolenia mieszkańców Górnego Śląska. Od władz rządowych i samorządowych oczekujemy stworzenia skuteczniejszej polityki przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz wspierania procesów włączania

społecznego. Fundamentem jest efektywny system edukacji i kształcenia ustawicznego oraz tworzenie nowych miejsc pracy. Chodzi o pracę sprawiedliwie opłacaną i prawnie zabezpieczaną.

Na Górnym Śląsku, wysiłkiem wielu środowisk, tworzy się nowy profil gospodarczy, oparty na rozwoju nowych, innowacyjnych branż. Jeśli mają one katalizować rozwój innych branż, a w szczególności przyczyniać się do kształtowania nowych specjalności gospodarczych regionu, wskazanych w strategii rozwoju innowacyjnego i technologicznego, to wymagają one wsparcia ze strony polityki strukturalnej rządu i władz samorządowych.

Obecnie i w przyszłości powstawanie nowych miejsc pracy musi być związane z rozwojem gospodarczym, społecznym i kulturalnym regionu, opartym na szerokim współdziałaniu nauki, kultury i biznesu, przy wsparciu władz samorządowych. Zapewni to stabilną sytuację nie tylko na regionalnym rynku pracy, lecz pozwoli na wzmocnienie pozycji Górnego Śląska na arenie ponadregionalnej.

V. Ku przyszłości Górnego Śląska

Górnictwo górnośląskie od kilkunastu już lat zmuszone jest redukować skalę wydobycia determinowaną dostępnością zasobów i warunkami górniczo-geologicznymi. Czynniki te rzutują w zasadniczym stopniu na wzrost kosztów wydobycia przy równocześnie rosnącym zagrożeniu ze strony konkurencji międzynarodowej oraz coraz silniejszej tendencji i zyskiwania na znaczeniu rozproszonej energetyki opartej na odnawianych źródłach. W świetle dotychczasowych tendencji można spodziewać się rosnącej liczby kopalń węgla kamiennego niespełniających kryteriów efektywnościowych.

W perspektywie alternatywnych kierunków rozwoju i zastosowań węgla kamiennego odrębną kwestią, istotną dla przyszłości Górnego Śląska, jest możliwość tworzenia na jego obszarze swego rodzaju strategicznej rezerwy zasobów węgla oraz jej ochrony w celu wykorzystania złóż w przyszłości. Niezbędne jest prowadzenie prac badawczo-rozwojowych i rozwój nowych technologii w nowej energetyce i w zastosowaniach poza tym sektorem. W tym kontekście niezbędna jest aktualizacja zasad koncesjonowania budowy nowych kopalń, zezwoleń na odtworzenie zdolności wydobywczych w kopalniach już zlikwidowanych oraz reguł przekształceń własnościowych w górnictwie.

Jedynie decyzje strategiczne pozwolą na oddalenie stale ciężącego nad Górnym Śląskiem zagrożenia powrotem do surowcowej eksploatacji regionu. Przyczynią się także

do radykalnego ograniczenia kosztów zewnętrznych takiej eksploatacji, tj. rozległej degradacji: środowiska przyrodniczego, dużych zespołów osiedleńczych i infrastruktury sieciowej, w tym nowoczesnej infrastruktury stworzonej wielkimi nakładami inwestycyjnymi w ostatnich dwóch dekadach. Wymienione tytułem przykładu koszty zewnętrzne potęgują istniejące w regionie poczucie zagrożenia dla zdrowia i życia mieszkańców. Przyszłość Górnego Śląska nie może pozostawać zakładnikiem surowcowego potencjału regionu. Region dysponuje współcześnie wieloma innymi atutami rozwoju, które zapewnią mu ekonomiczną prosperitę i dobrobyt społeczny.

Przebudowa Górnego Śląska, jego życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego wymaga spójnej i odważnej polityki władz centralnych i regionalnych. Podmiotem pożądaných przekształceń strukturalnych zawsze jednak jest człowiek. Od poziomu kapitału ludzkiego i społecznego mieszkańców regionu zależeć będzie w dużym stopniu przyszłość naszej Małej Ojczyzny. Pierwszą więc i najważniejszą inwestycją są mieszkańcy Górnego Śląska. Górnicy i hutnicy, przez dwa stulecia będący ikoną profilu gospodarczego, społecznego i kulturalnego Górnego Śląska, ustępują osobowościom bogatym w różnorodną wiedzę, rozmaite intelektualne kompetencje i wiele praktycznych umiejętności. Jednocześnie współczesny mieszkaniec Górnego Śląska, o osobowości zakorzenionej w kulturowej tradycji, mający poczucie własnej wartości, potrafi bronić wartości chrześcijańskich. Tak, jak w przeszłości wspomagały, tak współcześnie i w przyszłości, wspierać one będą budowę sprawiedliwego ładu społecznego na Śląskiej Ziemi.

/-/
prof. dr hab. Andrzej Klasik
wiceprzewodniczący

/-/
prof. dr hab. Wojciech Świątkiewicz
wiceprzewodniczący

/-/
ks. dr hab. Arkadiusz Wuwer
sekretarz

Katowice, 23 maja 2015, w wigilię Uroczystości Zesłania Ducha Świętego